UN MANUSCRIS ROMÂNESC INEDIT DIN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA

Banatul, străveche provincie românească, resimţea, la începutul veacului al XVIII-lea o acută nevoie de slovă românească tipărită.

Centrele tipo-editoriale din Moldova şi Ţara Românească îşi trimiteau sistematic produsele spre toate pămînturile locuite de români, dar ele erau puţine la număr şi funcţionau cu intermitenţe. La toate acestea se adăuga ostilitatea autorităţilor austriece, care vedeau în solicitarea de carte, ce o adresa Banatul, un tainic fir de legătură între românii despărţiţi de fruntarii străine.

În faţa acestei situaţii s-au căutat diverse soluţii. Una dintre ele a fost cea a folosirii meşteşugului copiştilor. Unii erau pribegi ca vestitul Vasile Sturze Moldoveanul[1], dar nu puţini au fost autohtoni, asemeni descălului Simion Mureşanu[2].

Ei n-au reuşit să astîmpere setea de cuvînt scris românesc dar strădania lor are semnificaţia unei lupte, a unei împotriviri.

Cu toate că, după 1724 tiparniţa din Rîmnic începe să trimită cantităţi mai mari de cărţi, potrivit unui plan bine rostuit şi nemărturisit, meşteşugul copiştilor, rămîne, în Banat la mare preţ pînă tîrziu, la sfîrşitul secolului al XVIII-lea.

Ei ne-au lăsat adevărate monumente de limbă românească, incontestabile dovezi ale nivelului cultural al provinciei, manifestări palpabile ale ideii de comunitate de neam şi de limbă.

Recente cercetări efectuate pe teren de către specialiştii Oficiului judeţean pentru patrimoniu cultural-naţional Caraş-Severin au dus la descoperirea, în biblioteca bisericii otodoxe din Cîlnic, a unui manuscris românesc necunoscut pînă acum.

Este vorba de un liturghier copiat după Liturghia de la Tîrgovişte (1713), tipărită de Gheorghe Radovici sub patronajul mitropolitului Antim Ivireanu.

---

[1] M. Păcuraru — *Legăturile bisericii ortodoxe din Transilvania cu Ţara Românească şi Moldova în secolele XVI—XVII*, Sibiu, 1968, pp. 118—119 (Extras din *Mitropolia Ardealului*, an XIII, 1968, nr. 1—3).

[2] C. Peneşan — *Un copist bănăţean din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, în *Banatica*, I, 1971, Reşiţa, p. 350.

https://biblioteca-digitala.ro

Manuscrisul este completat pe alocuri cu pagini tipărite, aparţinînd unui exemplar a mai sus pomenite cărţi deteriorate prin nu ştim ce împrejurări. Este încă o dovadă a rarităţii cărţii. În aceste împrejurări nu se poate renunţa nici la 31 file şi copistul intervine pentru a copia paginile lipsă.

El cuprinde:

— Rînduiala vecerniilor
— Molitvele
— Rînduiala sfintei şi dumnezeeşcii liturghii
— Dumnezeiasca liturghie a sfîntului părintelui nostru Ioan Zlatonst
— Dumnezeiasca liturghie a sfîntului părintelui nostru Vasilie cel Mare.

Paginile manuscrisului nu sînt numerotate. El conţine numeroase inscripţii, cele mai multe cu caracter de proprietate, dar unele avînd importanţă în ceea ce priveşte numele copistului şi a datării manuscrisului:

p. 16 — „Aciastă liturghie au fost di la Isaia Popovici şi au rămănut la Ghiorghie Popa şi după el au rămas la Mărtin Popa şi după el la Ghiorghie Popa 1854."

p. 64 — „Aciastă cartia, aciasta avut-o Isaia Popovici după el, după el au rămănut la Ghiorghie Popovici după el a rămas la Martin Popovici aşa d(a)ră a rămas la Moisă Popa şi după el au rămănut la Ghiorghie Popa în anul 1854"

p. 108 — „Aciastă liturghie aciasta fost la Ghiorghe Popa şi a venit la Mărtin Popa şi după el au venit la Moisă Popa după el au venit la Ghiorghie Popa"

ultima pagină: — „Să se scrie că acistă liturghie o au scris Popa Ivan Făt iară aciaste doao rînduri li-am scris eu Ion Jog liat 1742"

Nu cunoaştem pînă acum vreun alt manuscris copiat de Ivan Făt, ceea ce ne face să-l adăugăm şirului celor ştiuţi pînă în momentul de faţă şi care nu este prea lung.

Nu ştim dacă popa Ivan Făt era unul din pribegii care cutreierau Banatul acelor vremi, copiind cărţi în folosul unor persoane particulare, a comunităţiilor, sau era localnic. Dacă ne gîndim la marea raritate a cărţii şi la faptul că autorul a avut în faţă două exemplare ale aceleiaşi cărţi (una pe care o întregea şi alta după care copia) sîntem înclinaţi să-l credem pribeag, căci numai ei dispuneau de cărţi după care să transcrie texte (mai puţin verosimil pare ca vreo biserică să dispună în condiţiile penuriei de cărţi două exemplare ale aceleiaşi cărţi şi în cazul acesta să mai cheltuiască pentru întregirea unuia deteriorat). La aceeaşi concluzie ne duce şi analiza inscripţiilor. Printre propietarii înşiruiţi în aceste inscripţii nu figurează numele popii Făt, care probabil că a copiat în beneficiu altcuiva. Numele lui nu figurează nici în şirul preoţilor cunoscuţi ca funcţionînd la biserica din Cîlnic.

În ceea ce priveşte datarea nu putem preciza cu siguranţă anul, dar putem determina un răstimp de 29 de ani între care putut fi copiat, adică:

https://biblioteca-digitala.ro

1713 cînd apare prima ediţie a Liturghierului ducare s-a copiat şi anul 1742 cînd Ioan Jog ne lasă însemnarea sa. Socotind după generaţiile de propietari semnalaţi în inscripţia lui Gheorghe Popa din 1854 ajungem tot în primul sfert al veacului al XVIII-lea.

Limba folosită este cea a modelului după care s-a copiat.

Scrisul vădeşte tendinţe de cursivitate şi este foarte uşor citibil, deşi nu avem, aici, deplină acea strădanie de a imita tiparul, întîlnită la alţi copişti. şirurile sînt drepte, literele elegante. Pe fiecare pagină sînt 20 de rînduri într-o singură coloană.

Prescurtările sînt destul de dese, dar se referă mai ales la ultima literă a cuvîntului (chiar şi în interiorul textului) dar mai întotdeauna la sfîrşitul şirului. Spre sfîrşit, poate din oboseală, poate din graba de a preda lucrarea, se observă o anumită sinuozitate, apar chiar ştersături. Peste tot indicaţiile tipiconale sînt scrise cu cerneală roşie, astăzi în bună parte fiind înegrite de vreme.

Iniţialele sînt îngroşate, modest decorate, dar vădind întotdeauna bun gust.

Hîrtia este groasă, semicartonată şi de calitate inferioară de vreme ce cerneala trece adesea de pe verso pe recto şi invers. Se mai păstrează legătura originală din piele, de culoare neagră, decorată cu chenar de motive vegetale.

În ceea ce priveşte circulaţia manuscrisului, bănuim că, ca a fost redusă, cum îndeobşte era la toate aceste piese, ele fiind copiate din necesitatea unei comunităţi care nu putea, deci, renunţa la el. La 1854 el aparţinea unui Ghiorghie Popa din Cîlnic după ce mai inainte cu patru generaţii aparţinuse unui Isaia Popovici tot din Cîlnic. Este posbilil ca el să nu fi avut o circulaţie, dar afirmînd aceasta rămînem totuşi în sfera presupunerii.

Oricum ar fi, munuscrisul de faţă se adaugă celor cunoscute pînă acum, ca o nouă dovadă a necesităţii de carte românească pe care provincia bănăţeană o resimţea în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, ca o nouă dovadă a unităţii culturale, ca o nouă dovadă a răspîndirii slovei româneşti ce nu cunoaşte în aria ei de manifestare alte graniţe decît cele etnice.

VALERIU LEU

UN MANUSCRIT ROUMAIN INEDIT DE LA PREMIÈRE MOITIÉ DU XVIII-ième SIÈCLE

(Résumé)

L'auteur présente un manuscrit inconnu, découvert dans la bibliothéque de l'église orthodoxe de Cîlnic.

Le manuscrit, ouevre du copiste Ivan Făt, daté dans la premiére moitié du XVIII-ième siècle, apporte un nouveau témoin de la nécéssité de livre que la province de Banat la resentait dans cette époque, un nouveau témoin de l'unité culturelle roumaine.

https://biblioteca-digitala.ro